

WILDE ZWANEN

Jung Chang bij Boekerij:

Wilde zwanen

Mao

De keizerin

Dochters van China

Vlieg, wilde zwanen

Jung Chang

WILDE ZWANEN

Drie dochters van China

Vertaald door Paul Syrier

Eerste druk 1992

Vierenzeventigste druk 2025

ISBN 978-90-492-0930-8

ISBN 978-94-609-2939-7 (e-book)

ISBN 978-90-528-6296-5 (audio)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *Wild Swans*

Oorspronkelijke uitgever: Simon & Schuster, Londen

Vertaling: Paul Syrier

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Alle illustraties zijn privébezit van de auteur.

© 1991, 2003 Globalflair, Ltd

© 1992 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Voorwoord uit 2003

Wilde zwanen werd in 1991 gepubliceerd. Deze gebeurtenis veranderde mijn leven omdat ik eindelijk schrijfster werd.

Ik had er altijd van gedroomd schrijfster te zijn. Toen ik in China opgroeide leek het idee dat ik zou schrijven om gepubliceerd te worden echter uitgesloten. In die jaren ging het land gebukt onder de tirannie van Mao, en de meeste schrijvers leden afgrijselijk onder de eindeloze politieke vervolgingen. Velen werden in het openbaar aan de kaak gesteld, sommigen naar werkkampen gestuurd en anderen tot zelfmoord gedreven. In 1976-1977, tijdens Mao's Grote Zuivering, die abusievelijk als Culturele Revolutie werd aangeduid, werd het merendeel van de boeken in particuliere handen verbrand. Mijn vader, die communistisch functionaris was geweest maar in ongenade was gevallen, werd gedwongen zijn geliefde boekenverzameling te verbranden; dit was een van de belangrijkste factoren die hem tot waanzin heeft gedreven. Zelfs voor jezelf schrijven was uiterst riskant. Ik moest het eerste gedicht dat ik ooit had geschreven, op mijn zestiende verjaardag, op 25 maart 1968, verscheuren en door de wc spoelen omdat de vervolgers van mijn vader onze flat binnenvielen.

Ik hield echter het verlangen om te schrijven en bleef er met een denkbeeldige pen mee doorgaan. In de hierop volgende paar jaren werkte ik als boer en elektricien. Terwijl ik mest over de rijstvelen verspreide en boven in elektriciteitsmasten de distributie van elektriciteit controleerde, vijlde ik in gedachten lange passages bij of leerde ik korte gedichten uit mijn hoofd.

Ik kwam in september 1978 naar Groot-Brittannië. Mao was twee jaar daarvoor overleden en China begon zich langzaam te ontworstelen aan het wurgende isolement dat hij het land had opgelegd. Voor het eerst sinds de stichting van communistisch China werden er om academische en niet om politieke redenen

studiebeurzen voor het buitenland toegekend. Ik kon het land verlaten na de nodige examens te hebben afgelegd en was sinds 1949 wellicht de eerste uit de binnenlandse provincie Sichuan, die toen ongeveer 90 miljoen inwoners had, die in het Westen ging studeren. Door dit ongelooflijke geluk kreeg ik eindelijk de vrijheid om te schrijven, en om te schrijven wat ik wilde.

En uitgerekend op dat moment raakte ik de hartstocht ervoor kwijt. Eigenlijk was schrijven het laatste dat ik wilde. Het zou hebben betekend dat ik mijn gedachten naar binnen moest richten en me zou moeten verdiepen in een leven en een tijd waar ik alleen maar met afschuw aan kon terugdenken. Ik probeerde China te vergeten. Ik was terechtgekomen in een omgeving die als een andere planeet aanvoelde en was meteen verliefd; het enige wat ik wilde was deze nieuwe wereld opzuigen.

In Londen was alles even inspirerend. Mijn eerste brief aan mijn moeder was een vloedgolf van bloemrijke bewoordingen over een paar plantenbakken en voortuintjes die ik had gezien op weg naar Maida Vale 42, een huis van de Chinese ambassade waar ik zou worden ondergebracht. Het was een periode waarin de bloemen nog terug moesten komen in het straatbeeld in China. In 1964 had Mao het kweken van bloemen en gras als 'feodaal' en 'bourgeois' aan de kaak gesteld en het volgende bevel uitgevaardigd: 'De meeste tuiniers dienen te verdwijnen.' Als kind was ik gedwongen geweest samen met anderen het gras van de velden bij onze school te verwijderen en had ik de bloempotten uit alle gebouwen zien verdwijnen. Ik had me intens treurig gevoeld en niet alleen veel moeite gedaan mijn gevoelens te verbergen, maar ook mezelf kwalijk genomen dat ik er instincten op nahield die indruisten tegen de opdrachten van Mao, een mentale activiteit waar ik me, net zoals andere kinderen in China, door alle hersenspoelingen aan overgaf. Hoewel iedereen tegen de tijd dat ik vertrok weer mocht zeggen dat hij van bloemen hield zonder zich een veroordeling op de hals te halen, was China nog steeds een somber oord waar vrijwel geen kamerplanten of bloemenverkopers te bekennen waren. De meeste parken waren vernielde woestenijen.

Met onbeschrijfelijk plezier maakte ik de eerste dag dat ik naar buiten mocht dus een lange wandeling door het geweldige Hyde Park. Daar, onder die majesteitelijke kastanjes, maakte iedere grasspriet en iedere bloem me gek van vreugde. Op een dag ris-

keerde ik een stevige uitbrander, of erger, door de politieke controleur van mijn groep voor te stellen dat we onze zaterdagse indoctrinatiesessies, die ‘politieke studies’ werden genoemd, voortaan zouden houden op de gazons van de befaamde Kew Gardens.

Destijds waren deze wekelijkse indoctrinatiesessies, waarvan ik in China ziek was geworden van verveling, nog altijd verplicht, en in Londen stonden wij nog steeds onder een gevangenisachtige controle. Het was ons verboden zonder toestemming of op eigen initiatief ergens heen te gaan. Het niet gehoorzamen van bevelen kon betekenen dat je overladen met schande naar China werd teruggestuurd, en dat je verdere leven geruïneerd was. Omdat ik voelde dat ik zou stikken in al die verleidelijke vrijheid in Londen was ik geobsedeerd door het bedenken van manieren om de regels op te rekken of te overtreden. Soms slaagde ik hier ook in, zoals in het geval van Kew Gardens, omdat de politieke controleur er zelf naar verlangde, ook al maakte hij zich erg zorgen over de problemen die de ambassade zou kunnen veroorzaken. Het gevolg was dat een groep jonge mannen en vrouwen in vormloze blauwe uniformachtige ‘Mao-pakken’ volkomen ontheemd – maar gelukkig – naast een prachtige, kleurige rozentuin zat.

We kregen geen problemen. Ik had het geluk dat dit precies de tijd was dat er dramatische veranderingen door China golfden. Eind 1978 kwam het keerpunt, toen het land de kern van het maoïsme afwees. Het jaar daarop kon ik de grenzen van de ons opgelegde beperkingen blijven verleggen, wat een risico inhield maar niet tot repercussies leidde. Een van de plekken waar ik vooral graag heen wilde was de Engelse pub, omdat men ons specifiek had gezegd dat dit verboden terrein was. De Chinese vertaling voor ‘pub’, *jiu-ba*, suggereerde destijds iets onfatsoenlijks, met dansende naakte vrouwen. Ik werd verscheurd door nieuwsgierigheid. Op zekere dag glipte ik naar buiten en rende naar de pub tegenover onze universiteit. Ik duwde de deur open en sloop naar binnen. Ik zag niets sensationeels, alleen een paar oude mannetjes die aan een tafeltje bier zaten te drinken. Het was een hele teleurstelling.

Het is heel goed mogelijk dat ik de eerste studente uit China was die op eigen initiatief uitging. Een lid van de staf van de universiteit waar ik les kreeg – nu Thames Valley University – nodigde me uit samen met hem naar Greenwich te gaan. Geheel volgens onze regels vroeg ik hem of ik ‘een vriendin kon meenemen’. Hij be-

greep me verkeerd en zei: 'Bij mij ben je veilig.' Ik geneerde me, maar kon het hem niet uitleggen. Het bevel luidde dat we niemand mochten vertellen dat het voorschrift was een begeleidster mee te nemen; we moesten onze eigen smoezen bedenken. Ik wilde echter niet liegen en bovendien verlangde ik er wanhopig naar om zonder een oppas uit te gaan. Ik smeekte de attaché van de ambassade die over de studenten ging dus me te laten gaan; anders, zo bezwoer ik hem, zou de Engelsman denken dat wij Chinezen hem niet vertrouwden of zelfs zijn motieven wantrouwden, wat schadelijk zou zijn voor de Engels-Chinese vriendschap en de reputatie van ons socialistische vaderland. Na veel gezeur gaf de attaché toestemming en zei dat ik me discreet moest gedragen. Ik had het vermoeden dat de werkelijke reden was dat hijzelf niet veel waardering voor het systeem had. Hij had dit zelfs op een avond in vertrouwen laten doorschemeren toen we alleen in het gebouw waren. Hij had twintig jaar daarvoor van een meisje gehouden, en juist toen ze op het punt stonden te trouwen was ze in een politieke campagne als 'rechtse' veroordeeld. Het doorzetten van het huwelijk zou het einde van zijn eigen carrière hebben betekend, en deze zag er veelbelovend uit. Ze had erop gestaan hun verloving te verbreken. Na veel gekweld twijfelen stemde hij in, en hij werd een succesvol diplomaat. Hij was haar echter nooit vergeten en had evenmin zichzelf vergeven. De tranen liepen over zijn wangen toen hij me het verhaal vertelde.

Ik vond het niet vreemd dat een functionaris van de ambassade die me nauwelijks kende zijn hart bij me uitstortte. In die jaren leden de mensen zozeer onder de last van tragediën die in hun leven hadden plaatsgevonden dat ze de neiging vertoonden plotseling hun hart te luchten als ze het gevoel hadden een geestverwant tegenover zich te hebben. De liberalisering in China opende de sloten van de sluisdeuren van het geheugen van het volk. Hierdoor kon de attaché ook het risico nemen – een doorbraak – me toestemming te geven mijn onderkomen zonder begeleiding te verlaten.

Zelfs nu herinner ik me het uitje naar Greenwich nog levendig. Het was eigenlijk niets bijzonders: een ritje met de auto, een wandeling en een foto bij de Meridiaan met één voet op elk halfroond. Ik was echter duizelig van de spanning. De hele tijd zocht ik naar mensen die er Chinees uitzagen en probeerde ik aan de hand van hun kleren te beoordelen of ze van het vasteland van China kwa-

men; als ik dacht dat dat het geval was, wat onwerkelijk vaak gebeurde (er waren toen nog maar heel weinig Chinezen van het vasteland in het Westen) wendde ik mijn hoofd af om hun blik te ontwijken en deed mijn uiterste best me tegenover mijn gezelschap zo natuurlijk mogelijk te gedragen. Ik was bang dat iemand me in de gaten zou krijgen en bij de ambassade zou aangeven, waarna het voor mij afgelopen zou zijn en ook de aardige attaché in gevaar zou kunnen komen. Een exotische picknick met boterhammen met kaas op een groot, sereen gazon was het meest angstaanjagende moment van de dag, omdat ik vastzat op die plek zonder me ergens te kunnen verbergen.

Mijn angst weerhield me er niet van andere avonturen te ondernemen – niet omwille van de opwinding van het gevaar, maar eenvoudigweg omdat de verleiding te groot was. Naarmate de regels soepeler werden ging ik er steeds vaker alleen op uit en sloot al snel vriendschap met mensen die heel andere levens leidden. Tegen de meesten zei ik dat ik uit Zuid-Korea kwam. Afgezien van de overweging dat mijn activiteiten half-clandestien waren, wilde ik niet dat de nieuwsgierigheid van de mensen zich op mijn geboorteland zou gaan richten, het land dat iedereen dankzij het hermetische isolement van het land destijds fascineerde als was het een andere planeet. Ik wilde onopvallend met mensen omgaan, als een doorsnee-iemand-londenaar. Ik werd hiertoe in staat gesteld en mijn eerste en sterkste indruk was dat Groot-Brittannië een verrukkelijke klasse-loze maatschappij was. Ik was geboren als lid van de communistische elite en had gezien hoezeer klassen en hiërarchie in het China van Mao een rol speelden. Iedereen was in een strakke categorie ondergebracht. Op ieder formulier stond naast ‘geboortedatum’ en ‘geslacht’ het onvermijdelijke vakje ‘familieachtergrond’. Hiermee werden je loopbaan, je sociale bestaan en je leven bepaald. Terwijl veel leden van de elite de neiging vertoonden zich uit de hoogte te gedragen, waren degenen die toevallig als lid van een ‘slechte’ familie geboren waren, gedoemd tot een verschrikkelijk leven. Het resultaat van deze afgrijselijke werkelijkheid was dat we allen geobsedeerd waren door de vraag wie er uit welke familie kwam, en dikwijls stelden mensen deze vraag al meteen tijdens een eerste gesprek. Bij mijn ontmoetingen met mensen in Londen voelde ik deze druk echter in het geheel niet. Iedereen scheen buitengewoon gelijkwaardig te zijn en men leek zich totaal niet bezig te houden met iemands achtergrond.

Mijn visie hierop is met de jaren iets veranderd. Ik denk echter niet dat ik blind was voor de werkelijkheid. In weerwil van de tradities van klassenverschillen hebben de mensen in Groot-Brittannië waardigheid en worden de kansarmen niet met de nek aangekeken of vertrappt zoals onder Mao. Gerechtigheid in de samenleving en het belang dat het volk daaraan hecht is iets waarmee het China van vandaag zich nog steeds met geen mogelijkheid kan meten.

Ik werd dus zowel op rationele als emotionele gronden verliefd op Groot-Brittannië. Mijn eerste jaar hier was een wervelwind en een verschrikkelijk bruisende tijd. Ik bezocht ieder museum en iedere galerie die op de toeristenkaart stonden aangegeven, en zag de ene voorstelling na de andere, waarvoor studenten vrijwel niets hoefden te betalen. Ik vond het heerlijk urenlang door Londen te lopen om kaartjes voor het openbaar vervoer uit te sparen omdat elk gebouw en elke straat interessant waren. Ik loerde naar binnen in louche nachtclubs en keek naar de handelswaar in seksshops in Soho. Mijn eerste keer in een disco was een uitzinnige ervaring. Zelfs een doodnormale bioscoop voelde aan als een grot van Aladdin, waar het gedempte licht op oud rood meubilair en hier en daar verguldsel de suggestie van mysteriën en schatten wekte. Ik stelde vragen waarvan ik later besepte dat ze bizar waren en leerde veel over mensen uit verschillende culturen. Het laatste taboe dat doorbroken moest worden was het buitenlandse vriendje. Ik moest in het geheim opereren omdat ik nog steeds een ramp verwachtte. Een waarschuwing die ik uit China mee had genomen en waarin ik heilig geloofde was dat iedereen die probeerde een buitenlandse minnaar te krijgen, zou worden verdoofd en in een jutezak naar China zou worden teruggebracht. Als ik ook maar enigszins, hoe ver ook, in de buurt van Portland Place kwam, waar de ambassade ligt, begonnen mijn knieën te trillen, en als ik in een auto zat liet ik me op de bank onderuitzakken zodat mijn hoofd onder het raam verdween. In deze periode gebruikte ik ook voor de eerste keer in mijn leven make-up – ik dacht dat dit voor de ambassade (die bij nader inzien helemaal niet zo'n wakend oog op me hield als ik me destijds voorstelde) een afdoende vermomming zou zijn. Letterlijk ondergesmeerd met vuurrode of paarse lippenstift en groen-gouden oogschaduw was mijn gezicht zelfs voor mij nog maar nauwelijks herkenbaar.

Het was ook reuzeleuk om met make-up te experimenteren ter-

wijl ik me op mijn doctoraal linguïstiek stortte. Ik kreeg een beurs van de universiteit van York, een stadje dat met zijn legendarische Minster, stadsmuren (die, naar ik had gehoord, de Chinese Muur heel dicht benaderden) en de Rozenoorlog een ongelofelijke aantrekkingskracht op me uitoefende nog voordat ik het met eigen ogen had gezien. Destijds moesten beurzen voor het buitenland via de Chinese regering worden aangevraagd en ze konden niet door individuen worden geaccepteerd. Ik kreeg echter nogmaals een buitengewoon enthousiaste aanmoediging om op het aanbod in te gaan, dankzij mensen als die sympathieke attaché op de ambassade en de groeiende ontspanning in China. Het resultaat van dit alles was dat ik, toen ik in 1982 afstudeerde, de eerste uit Communistisch China was die aan een Britse universiteit een doctoraalbul kreeg.

Ik leerde veel meer dan linguïstische theorieën (waarvan ik tot mijn schande moet zeggen dat ik ze sindsdien grotendeels ben vergeten). Ik herinner me nog de dag dat ik het plan voor mijn scriptie ging bespreken met mijn supervisor, professor Le Page, die me alleen al door zijn aanwezigheid had geholpen mijn eeuwige angst en plotselinge aanvallen van paniek af te schudden die zich in me hadden genesteld. Zijn zachtaardige ironische manieren en onnadrukkelijke gezag gaven me, wat trouwens voor heel Engeland gold, voortdurend het vertrouwen dat ik in een rechtvaardige omgeving terecht was gekomen en me nergens zorgen over hoefde te maken. Volkomen ontspannen babbelde ik over mijn standpunten met betrekking tot de linguïstische theorieën die ik moest doorwerken. Hij luisterde en vroeg toen ik klaar was: 'Zou je me je scriptie kunnen laten zien?' Ik was verbijsterd en riep uit: 'Maar daar ben ik nog niet eens aan begonnen!' Hij zei: 'Maar je hebt wel al alle conclusies.'

Met die ene opmerking ontwarde hij een wurgende knoop die door een totalitaire 'opleiding' in mijn hersenen was gelegd. In China waren we er niet op getraind conclusies uit feiten te trekken, maar uit te gaan van marxistische theorieën, de gedachten van Mao of de Partijlijn, en de feiten die hier niet in pasten te ontkennen of zelfs te veroordelen. Peinzend over deze nieuwe benadering liep ik terug naar mijn kamer, aan de rand van het prachtige meer op de campus waar watervogels onder mijn raam een kolonie hadden gevormd en me elke ochtend met hun gezang wekten. Ze vlogen nu langs de hemel, een passend beeld voor

mijn gewaarwording dat ik de juiste manier van denken had gevonden. Onbevangen zijn: zo eenvoudig, en toch had deze ontdekking oneindig lang geduurd.

In York kwam op een avond de gedachte bij me op een boek over mijn verleden te schrijven. Ik was uitgenodigd voor een lezing door een hoogleraar die net in China was geweest. Hij liet een paar dia's zien van een school die hij had bezocht, waar de leerlingen les kregen op een duidelijk ijskoude winterdag, in lokalen zonder verwarming maar wel met overal gebroken ramen. 'Hebben ze het niet koud?' had de vriendelijke hoogleraar gevraagd. 'Nee, ze hebben het niet koud,' had de school geantwoord.

Na de diavoorstelling was er een receptie, en een vrouw, die waarschijnlijk haar uiterste best deed om iets te bedenken wat ze tegen me kon zeggen, zei: 'U zult het hier wel heel warm vinden.' Deze onschuldige opmerking raakte me zo dat ik abrupt de kamer uit liep en de eerste huilbui kreeg sinds ik in Groot-Brittannië was aangekomen. Ik was niet zozeer beledigd, maar voelde een overweldigende pijn omwille van het volk van mijn geboorteland. We werden door onze eigen regering niet als volwaardige mensen behandeld en dientengevolge beschouwden sommige buitenstaanders ons ook niet als gelijkwaardig. Ik dacht aan de oude uitdrukking dat Chinese levens goedkoop zijn en aan de verbazing van een Engelsman dat zijn Chinese bediende ondraaglijke kiespijn kon hebben. Ik maakte me nogmaals kwaad over de vele bewonderende commentaren van westerlingen die het China van Mao hadden bezocht: dat de Chinezen buitengewone mensen waren die het leuk schenen te vinden te worden bekritiseerd, aangeklaagd, 'hervormd' in werkkampen – allemaal zaken die westerlingen alleen maar een verschrikking zouden vinden.

Terwijl deze gedachten in mijn hoofd rondspookten haalde ik me mijn leven in China, mijn familie en alle mensen die ik had gekend voor de geest, en op dat moment voelde ik het verlangen de wereld onze verhalen te vertellen en ook te beschrijven hoe de Chinezen zich werkelijk voelden. Het verlangen te schrijven kwam terug.

Dit gebeurde echter jaren voordat ik *Wilde zwanen* schreef. Onbewust verzette ik me tegen het idee van schrijven. Ik was niet bij machte diep in mijn geheugen te graven. Tijdens de gewelddadige Culturele Revolutie tussen 1966 en 1976 had mijn familie vreselijk geleden. Zowel mijn vader als mijn grootmoeder waren

op pijnlijke wijze aan hun einde gekomen. Ik wilde de herinnering aan de jaren van onbehandelde ziekte van mijn grootmoeder, de gevangenschap van mijn vader en het feit dat mijn moeder op glasscherven had moeten knielen, niet meer tot leven wekken. De paar regels die ik opschreef waren oppervlakkig en levenloos. Ik was er niet tevreden over.

Toen, in 1988, kwam mijn moeder in Londen bij me logeren. Het was haar eerste reis naar het buitenland. Ik wilde dat ze ervan zou genieten en nam haar vaak mee uit. Na een tijdje merkte ik dat ze er helemaal niet zo van genoot. Ze was ergens over aan het piekeren; ze was rusteloos. Op een dag wilde ze niet mee gaan winkelen en installeerde zich aan mijn zwarte eettafel waarop een prachtige bos gele narcissen stond te pronken. Met een kop jasmijnthee in haar handen geklemd zei ze dat ze met me wilde praten.

Ze praatte maandenlang elke dag. Voor het eerst in ons leven vertelde ze me over zichzelf en over mijn grootmoeder. Mijn grootmoeder, zo hoorde ik, was de concubine van een krijgsheer-generaal geweest, en mijn moeder was op vijftienjarige leeftijd lid geworden van de communistische ondergrondse. Beiden hadden ze een hectisch leven geleid in een China dat werd geteisterd door oorlogen, buitenlandse invasies, revoluties en daarna gebukt ging onder een totalitaire tirannie. In de maalstroom hadden ze tragische romances beleefd. Ik hoorde over de beproevingen waaraan mijn moeder bloot had gestaan, over de keren dat ze maar nauwelijks aan de dood was ontsnapt en over haar liefde voor mijn vader en haar heftige conflicten met hem. Verder vernam ik de afgrijselijke details over het binden van de voeten van mijn grootmoeder: hoe, toen ze twee jaar was, haar voeten met een grote steen waren verbrijzeld om te kunnen voldoen aan de esthetische maatstaven van die tijd.

Toeristische uitstapjes werden het decor van onze gesprekken. Terwijl we naar het Isle of Skye in Schotland en naar het Meer van Lugano in Italië reisden, praatte mijn moeder door, in vliegtuigen en auto's, op boten, tijdens onze wandelingen en tot diep in de nacht. Als ik buitenshuis aan het werk was bleef zij thuis en sprak haar verhaal in op een bandrecorder. Toen ze uiteindelijk uit Groot-Brittannië vertrok, had ze zestig uur tekst op band gezet. Hier, buiten de maatschappelijke en politieke beperkingen die er in China bestonden, kon ze iets doen wat ze haar hele leven niet had gekund: haar geest en haar hart openstellen.

Terwijl ik naar mijn moeder luisterde werd ik overweldigd door haar verlangen door mij begrepen te worden. Verder werd ik getroffen door de gedachte dat ze het echt heerlijk zou vinden als ik het allemaal opschreef. Ze scheen te weten dat ik diep in mijn hart wilde schrijven en moedigde me aan mijn droom werkelijkheid te laten worden. Ze deed dit niet door eisen te stellen, wat ze nooit heeft gedaan, maar door me verhalen te vertellen – en me duidelijk te maken hoe ik het verleden onder ogen moest zien. Hoewel ze een leven van lijden en kwellingen achter de rug had, waren haar verhalen niet ondraaglijk of deprimerend. De onderstroom werd gevormd door een kracht die me voortdurend optimistisch stemde.

Mijn moeder was degene die me uiteindelijk inspireerde tot het schrijven van *Wilde zwanen*, het verhaal van mijn grootmoeder, mijn moeder en mijzelf in het turbulente twintigste-eeuwse China. Twee jaar lang vergoot ik behoorlijk wat tranen en lag ik talloze slapeloze nachten in mijn bed te woelen. Ik zou het niet hebben volgehouden als ik in die periode niet een liefde had gevonden die mijn leven vulde en een diepe rust over me deed neerdalen. Jon Halliday, mijn ridder zonder wapenrusting – zijn innerlijke kracht achter zijn buitengewoon zachtaardige buitenkant was voldoende om me te veroveren – is de kostbaarste schat die ik mijn aangenomen vaderland, Groot-Brittannië, heb ontfutseld. Hij was er, en alles zou goed komen – alles, met inbegrip van het schrijven van *Wilde zwanen*.

Ik heb tijdens het schrijven van het boek erg veel steun bij Jon gezocht. Engels was een taal die ik pas behoorlijk was gaan leren toen ik eenentwintig was, in een omgeving die volledig van de buitenwereld was afgesloten. De enige buitenlanders die ik voor mijn vertrek naar Groot-Brittannië had gesproken, waren een paar zee-lieden in de Zuid-Chinese stad Zhanjiang, een gewezen Franse kolonie waar mijn medestudenten en ik heen waren gestuurd om twee weken lang Engels te oefenen. Toen ik in Londen aankwam, kon ik al veel lezen (1984 was een van de eerste boeken die ik had verslonden, vol verbazing over hoe perfect de beschrijving van Orwell bij het China van Mao paste) maar het alledaagse gebruik van het Engels lag ver buiten mijn bereik. Mijn leerboeken in China waren geschreven door mensen die zelf nooit enig contact met buitenlanders hadden gehad en bestonden grotendeels uit directe vertalingen van Chinese teksten. De les 'Begroetingen' gaf bijvoorbeeld de exacte vertaling van de uitdrukkingen die wij in China

gebruikten, en die letterlijk luidden: ‘Waar gaat u heen?’ En: ‘Hebt u gegeten?’ En dit waren de woorden waarmee ik de eerste tijd in Groot-Brittannië mensen begroette.

Ik had Jons hulp nodig om het boek in het Engels te schrijven – een goed boek, naar ik hoopte. Jon, die zelf schrijver en historicus is, was onmisbaar als het erom ging *Wilde zwanen* tot de lezer te laten doordringen. Ik was volledig afhankelijk van zijn oordeel en de feilloze blik uit zijn prachtige gazelle-ogen. Het is onmogelijk te overdrijven over wat ik op het gebied van schrijven van hem heb geleerd.

Toen ik *Wilde zwanen* schreef, was ik dus gezegend met de steun van de twee belangrijkste mensen in mijn leven: mijn moeder en mijn echtgenoot. Vlak voordat het boek werd gepubliceerd schreef mijn moeder dat, hoewel het boek misschien niet zou gaan verkopen en de mensen er misschien niet veel aandacht aan zouden besteden, ik me daar niet door moest laten ontmoedigen; ik had een tevreden vrouw van haar gemaakt omdat het schrijven van het boek ons dichterbij elkaar had gebracht. Alleen dit, zei ze, was voor haar al genoeg. Mijn moeder had gelijk. Ik had een nieuwe vorm van respect en liefde voor haar gekregen. Maar juist omdat ik haar nu beter kende zag ik dat haar onverschilligheid voor erkenning, waarvan ze zo vaak blijk had gegeven, typisch een poging was om me tegen mogelijke pijn te beschermen. Ik was erg ontroerd.

Omdat ik niet door mijn moeder onder druk werd gezet en alleen maar begrip van haar kreeg, werd me de zorg bespaard over hoe *Wilde zwanen* zou worden ontvangen. Ik hoopte dat de lezers het mooi zouden vinden, maar bleef niet in deze droom hangen. Jon was erg bemoedigend. Hij zei: ‘Het is een prachtig boek,’ en ik vertrouwde hem, zoals bij alle beslissingen die met de tekst te maken hadden en trouwens ook bij al het andere in mijn leven.

Wilde zwanen bleek een succes te zijn. Talloze mensen hebben me de afgelopen jaren in levende lijve of in een brief blijk gegeven van hun waardering, waardoor mijn leven in een stroom van voortdurende golven van gelukzaligheid is veranderd. Mijn moeder, die nog steeds in Chengdu in China woont, krijgt bezoek van mensen uit allerlei landen, van diplomaten tot backpackers, van zakenlieden tot toeristen. Ze is uitgenodigd voor bezoeken aan uiteenlopende landen als Nederland en Thailand, Hongarije en Brazilië – en natuurlijk Groot-Brittannië. In Japan hielden vrouwen haar

voor wolkenkrabbers en kersenbloesem met hartverwarmende woorden staande, en één maal gebeurde het dat er van een tafel aan de andere kant van het restaurant een zilveren dienblad met een prachtige zakdoek van kimonostof werd gebracht, waar ze haar handtekening op moest zetten. Op meer dan een vliegveld hielpen mensen haar met haar bagage, waarna ze hun bewondering voor haar uitspraken. Ze heeft niet alleen bij haar dochter begrip gevonden, maar bij miljoenen lezers over de hele wereld.

Het treurige in deze voor het overige zo volmaakte afloop is dat *Wilde zwanen* op het Chinese vasteland niet uitgegeven mag worden. Het regiem schijnt het boek als een bedreiging voor de macht van de Communistische Partij te beschouwen. *Wilde zwanen* is een persoonlijk verhaal, maar ook een weerspiegeling van de geschiedenis van het twintigste-eeuwse China, waarin de Partij niet zo gunstig naar voren komt. Om haar heerschappij te rechtvaardigen heeft de Partij een officiële versie van de geschiedenis gedicteerd, maar *Wilde zwanen* past niet in deze lijn. *Wilde zwanen* laat vooral zien dat Mao het Chinese volk op een misdadige manier verkeerd heeft geregeerd en dat hij geen ‘goed en groot leider’ is geweest, zoals Peking decreteert. Vandaag de dag hangt het portret van Mao nog steeds op het Tiananmenplein in het hart van de hoofdstad en op de geweldige vlakte van cement ligt zijn lichaam als object van verering. De huidige regering houdt de mythe van Mao nog steeds in stand omdat ze zich als zijn erfgenaam opwerpt en haar legitimiteit aan hem ontleent.

Dit is de reden dat publicatie van *Wilde zwanen* in China verboden is. Hetzelfde geldt voor verwijzingen naar het boek of mij in de media. Hoewel veel Chinese journalisten me in de loop der jaren hebben geïnterviewd of over *Wilde zwanen* hebben geschreven, zijn deze interviews en artikelen op slechts enkele uitzonderingen na niet verschenen, aangezien maar weinig redacteurs het aandurven het verbod te trotseren. Dit verbod is bijzonder afschrikwekkend omdat de in harde bewoordingen gestelde, uiterst geheime veroordeling mede is ondertekend door het ministerie van Buitenlandse Zaken, wat in het geval van een boek hoogst ongebruikelijk, zo niet uniek is. Het jaagt mensen angst aan omdat ze het gevoel hebben ernstig in de problemen te kunnen komen als ze iets met *Wilde zwanen* uitstaande hebben – hoewel het ook de nieuwsgierigheid wekt: het gevolg is dat niet weinig mensen, met inbegrip van

degenen die voor de staatscensuur werken, naar het boek op zoek zijn gegaan.

Het leven in het huidige China is onmetelijk veel beter dan de meeste inwoners zich kunnen heugen – en daar ben ik iedere dag weer blij om ben. Hoewel er een grote mate van persoonlijke vrijheid heerst is het land echter nog lang niet zo vrij als het zou kunnen zijn. De pers en alle andere publicaties staan onder veel strenger toezicht dan in de enkele tientallen jaren die aan het communisme voorafgingen. Voordat in 1994 het verbod op *Wilde zwanen* werd afgekondigd had een Chinese uitgever een tekst ter beoordeling aan de censuur voorgelegd waaruit enkele fragmenten, zoals mijn gedachten over Mao, waren weggelaten. Aangezien het hier om verhoudingsgewijs weinig weglatingen ging had ik ermee ingestemd op voorwaarde – een voorwaarde die door de uitgever werd aanvaard – dat in de tekst werd aangegeven dat ‘de volgende xxx woorden zijn weggelaten’. Dit was een trucje dat in de tijd voor het communisme tegenover de censuur werd gebruikt. Bij de huidige regering werkte het echter niet. De versie met de weglatingen verscheen uiteindelijk, maar slechts in de vorm van een roofdruk. Zelfs de rovers waagden het niet de volledige versie te publiceren.

Ik heb gehoord dat er nóg een roofdruk bestaat, in dit geval een tekst zonder weglatingen. Dit is waarschijnlijk een fotokopie van de Chineestalige editie die in Taiwan is gepubliceerd, en in Hong Kong, waar de publicatie niet te lijden heeft gehad onder de machtsovername van 1997. Er voor zijn veel exemplaren China binnengebracht (de douane doorzoekt zelden de bagage van reizigers). Ik heb zelf zonder enig probleem exemplaren naar China meegenomen, maar de boeken die ik per post heb verstuurd zijn nooit aangekomen. Een bekende Chinese regisseur, die ik zeer bewonder, heeft tevergeefs geprobeerd het boek te verfilmen; hij kreeg te horen dat dit niet was toegestaan en dat het, als hij de film in het buitenland zou maken, ernstige consequenties zou hebben voor zijn andere films en zijn medewerkers. Als gevolg van de wurggreep van het regime hebben de meeste mensen in China nog nooit van *Wilde zwanen* gehoord.

Het boek geniet echter wel een zekere faam in het land omdat er erg veel communicatie met de buitenwereld plaatsvindt. Het is zelfs een object van exploitatie van oplichters. Een van deze mensen schijnt een kleine bedrieger in mijn eigen stad Chengdu te zijn.

Zoals op 6 mei 2000 in een plaatselijke krant stond, hing hij bij grote hotels en toeristische attracties rond en sprak in vloeiend Engels en hikkend Frans, Duits en Japans buitenlandse toeristen aan met de bewering dat hij een goede vriend van me was. Vervolgens nodigde hij ze uit voor de maaltijd, waarna de toeristen met flinke rekeningen bleven zitten terwijl hij bij de restaurants een percentage incasseerde.

Ik heb ook ontroerende dingen meegemaakt. Een maal, nadat Jon en ik in een restaurant in Peking hadden gedineerd, kreeg Jon, toen hij de rekening wilde betalen, te horen dat dit al was gebeurd, door een jonge inwoner van de stad die zei dat hij zijn eigen land had leren kennen 'door het boek van uw vrouw'.

Hoewel *Wilde zwanen* is verboden wordt er niemand vervolgd als hij het leest of er in de privésfeer over praat. Ik kan ongehinderd in China rondreizen zonder merkbaar te worden geschaadwd. Het boek wordt als een bedreiging gezien, maar ikzelf kennelijk niet omdat ik geen bijeenkomsten organiseer, toespraken houd of clandestien werk doe. Omdat ik niet in de media mag optreden ben ik niet meer dan een individu zonder publieke stem. Het huidige regime gaat bij haar onderdrukking zeer doelgericht te werk: het neemt alleen bedreigingen op de korrel, wat neerkomt op alles wat de bevolking zou kunnen beïnvloeden en in een georganiseerde oppositie zou kunnen resulteren. Deze benadering is een geweldige vooruitgang vergeleken met de heerschappij van Mao, waaronder miljoenen onschuldigen zonder reden hebben moeten lijden. Het betekent echter ook dat de Partij vastbesloten is haar machtsmonopolie te behouden en dat 1,3 miljard Chinezen onder de willekeur van een handjevol in het geheim gekozen mannen zullen moeten blijven leven. Ook de rest van de wereld moet er maar op vertrouwen dat de leiders van een belangrijke kernmacht geen kwaadaardige bedoelingen hebben.

Het schrijven van *Wilde zwanen* heeft mijn gevoelens jegens China verdiept. Nu het verleden bezworen is, hoef ik het niet meer 'allemaal te vergeten'. Ik krijg een rusteloos gevoel als ik er langere tijd niet ben geweest. Het land, zo oud en toch zo energiek jong, dat zo veel tragediën heeft meegemaakt en toch zo onbevangen en optimistisch blijft, zit in mijn genen. Ik ga een of twee keer per jaar heen. Het is geen thuis waar ik me kan ontspannen, en ik kom vaak met een volkomen leeg gevoel in Londen terug. Vervoe-

ring en opwinding zijn uitputtend, en hetzelfde geldt voor wanhoop en woede, die letterlijk iedere stap die ik er doe begeleiden. Wat deze reizen tot een verslavende aangelegenheid hebben gemaakt is dat ik erheen ben geweest om me te documenteren voor een biografie van Mao, die inmiddels is gepubliceerd.

Ik besloot over Mao te gaan schrijven omdat ik gefascineerd was geraakt door deze man, die mijn leven in China heeft beheerst en de levens van mijn landgenoten (en kwart van de wereldbevolking) heeft verwoest. Hij was een even groot kwaad als Hitler of Stalin, en hij heeft de mensheid evenveel schade berokkend. Toch weet de wereld verbazingwekkend weinig van hem. Terwijl de twee Europese despoten al snel na hun dood in de hele wereld zijn veroordeeld, heeft Mao de ongelofelijke prestatie geleverd dat zijn naam na zijn dood, meer dan dertig jaar geleden, slechts een klein deukje heeft opgelopen – veel, veel te klein gezien de misdaden die hij heeft begaan. Jon en ik genoten van de uitdaging het labirint van mythen rond hem te ontrafelen.

Het Chinese regime heeft me, zoals te verwachten viel, veel hindernissen in de weg gelegd, maar er zijn er maar weinig onoverkomelijk gebleken, en de meeste hebben alleen maar bijgedragen aan de pret: de twee schrijvers waren af en toe net detectives. Een aantal belangrijke mensen in Peking is gewaarschuwd niet met me te praten. Het lijkt echter geen rigoureuze verbod te zijn, zoals het geldt voor het schrijven over of publiceren van *Wilde zwanen*, maar meer iets in de geest van 'Pas op je woorden'. En zo hebben, terwijl sommigen ervoor hebben gekozen problemen te vermijden en een ontmoeting met mij uit de weg te gaan, de meesten wel degelijk gepraat. Er zijn zoveel dingen die de mensen dolgraag willen vertellen, en bovendien hebben de Chinezen een heel diepgeworteld plichtsgevoel jegens de geschiedenis. De waarschuwing zelf heeft geholpen: ze groeide uit tot een soort aanbeveling voor het prestige van de biografie. De centrale boodschap luidde immers dat het boek niet in overeenstemming zou zijn met de Partijlijn, wat voor sommigen een enorme aansporing was hun mond open te doen. In laatste instantie heeft *Wilde zwanen* het pad voor me geëffend. De meeste mensen die ik ontmoet hebben het boek gelezen of ze hebben ervan gehoord en lijken ervan overtuigd dat het waarheidsgetrouw is. Ze gingen ervan uit te dat de biografie van Mao ook de waarheid zou vertellen.

Wilde zwanen heeft ook de deuren geopend naar internationale staatslieden en is er de oorzaak van geweest dat er in de hele wereld bronnen zijn gaan vloeien. Bij het doen van al het onderzoek bleek keer op keer wat een ongelooflijk geluk ik heb dat Jon mijn medeauteur is, aangezien hij niet alleen veel talen spreekt maar ook een wandelende encyclopedie is op het gebied van de internationale politiek, waarvan Mao deel heeft uitgemaakt. De afgelopen tien jaar hebben Jon en ik een fantastische tijd gehad: we zijn naar tal van uithoeken van de wereld gereisd op zoek naar informatie over Mao – terwijl we dag in dag uit, jaar in jaar uit aan het werk waren, vastbesloten alle tijd te nemen die we nodig hadden en het boek te maken waarop we trots zijn.

Iedere dag dat ik thuis ben in Notting Hill in Londen zit ik aan mijn bureau te schrijven. Jon zit beneden in zijn werkkamer en zijn deur gaat nu en dan open als hij even pauze neemt, misschien om een kop thee te maken. Als ik hem hoor, dwalen mijn gedachten kort en tevreden af naar het volgende moment dat we elkaar zullen zien, naar een gesprek tijdens de lunch over onze ontdekkingen of een avond uit met vrienden. Voor het schuifraam rechts van mijn bureau staat een geweldige plataan die met zijn waterval van takken de hemel domineert. De hemel is op zijn verrukkelijkst op een lichte dag met een paar buien, als de zon glimlacht vanachter dunne nevelige wolken, waardoor het subtielste licht ontstaat. Onder de boom staat een zwarte lantaarnpaal, zoals die welke in alle films over Londen verplicht zijn. Door de straten erachter rijden al even klassieke rode dubbeldekkerbussen voorbij. Voetgangers lopen beschermd door paraplu's door het beeld. Een heel gewoon Londens tafereel. En toch krijg ik er nooit genoeg van ernaar te kijken, net zoals het schrijven me nooit begint te vervelen. Er zijn wel frustrerende momenten geweest in al die jaren van hard werken, en ook momenten waarop ik tegen mezelf en tegen vrienden uitriep: 'Ik heb er schoon genoeg van.' Maar ik ben in de zevende hemel.

Jung Chang

Voorwoord bij de editie uit 2012

Wilde zwanen, het verhaal van mijn grootmoeder, mijn moeder en van mijzelf gedurende de roerige twintigste eeuw in China, leeft in 2012 zijn twintigste verjaardag. Dit is voor mij zowel een heuglijke als een verdrietige aangelegenheid, heuglijk omdat er weer een nieuwe generatie lezers oud genoeg is om ervan te genieten, verdrietig omdat het boek nog steeds verboden is in China.

De afgelopen twintig jaar heeft China, waar mijn moeder – inmiddels tachtig jaar oud – nog steeds woont, belangwekkende veranderingen doorgemaakt. Maar het eerlijk weergeven van de geschiedenis is nog steeds een taboe. Ik vraag mij af over hoeveel jaar *Wilde zwanen* vrijuit naar China kunnen vliegen.

Dankbetuigingen.

Jos Haliday heeft me geholpen bij het schrijven van *Wilde zworen*. Van de vele bijdragen die hij heeft geleverd, was het bijvragen van mijn Engels slechts de meest en niet nog lopende. Tijdens onze dagelijkse besprekingen dwong hij me tot grotere helderheid, zowel in mijn verhalen als in mijn gedachten, en hielp me naar de precieze uitdrukkingen in het Engels te zoeken. Onder zijn scherpe blik – de Wic van een belesen en nauwgezet historicus – voelde ik me veiliger, en ik heb me altijd op zijn doorvrochte oordeel kunnen verlaten.

Toby Hardy's waarschijnlijk de beste agent op wie een schrijver kan hopen. Om te beginnen overtuigde hij me op vriendelijke wijze de pen ter hand te nemen.

Het is een voorrecht contact te hebben mogen onderhouden met eminente vakmensen als Alice Mayhew, Charles Hayward, Jack McKeown en Victoria Meyer van Simon & Schuster in New York en met Simon King, Carol O'Brien, Kate Parkin en Helen Ellis van HarperCollins in Londen. Alice Mayhew, mijn redactrice bij Simon & Schuster, ben ik bijzonder veel dank verschuldigd voor haar van veel inzicht geruigende commentaar en haar daadkracht, die voor mij van onmisbare waarde is geweest. Robert Lacey van HarperCollins heeft met de redactie van het manuscript een prachtig stuk werk afgeleverd, waarvoor ik hem diep erkentelijk ben. De durfmoedigheid van Ari Hoogenboom en zijn warme belangstelling via de transatlantische telefoonlijn hebben me veel energie gegeven. Verder ben ik iedereen die aan dit boek heeft gewerkt dankbaar.

De enthousiaste lareresse van mijn vrienden en vriendinnen is voortdurend een bron van bemoeiding geweest. Hun allen ben ik het meest erkentelijk. In het bijzonder heb ik hulp gekregen van Peter Wintaker, I Fu En, Emma Tennant, Gavin McCormack,

Herbert Bix, R.G. Tiedemann, Hugh Baker, Yan Jiaqi, Su Li-qun, Y.H. Zhao, Michael Fu, John Snow, Clara Papiet, André Deutsch, Peter Sierpka, Ron Sarkar en Vanessa Green. Olive Lindley heeft vanaf het begin een bijzondere rol gespeeld met zijn waardevolle adviezen.

Mijn man en zus, en mijn verwanten, vrienden en vriendinnen in China zijn zo vriendelijk geweest de toestemming te geven hun verhalen te vertellen, zonder welke ik *Wilde zwaaien* nooit had kunnen schrijven. Hier kan ik nooit genoeg bedanken.

Een groot deel van het boek is het verhaal van mijn moeder. Ik hoop dat ik haar recht heb doen weergeven.

JUNG CHANG

Mei 1995

London, England

Voor mijn grootmoeder en mijn vader,
die de verschijning van dit boek met heeren mogen meemaken